

ÉLETTÖRTÉNET ÉS IDENTITÁS

A SZOCIÁLIS REPREZENTÁCIÓ ÉS A NARRATÍV PSZICHOLÓGIA FELŐL

Bevezetés

Tanulmányomban kiemelek egy részt készülő disszertációból, mely interdiszciplináris megközelítésű. Alapvetően primer, kvalitatív módszertani kutatást végzek, kisgyermekes (elsősorban felsőfokú végzettségű) édesanyakkal (30–35 élet- és mélyinterjú). Több tudományág komplex megközelítését alkalmazom: biográfiai- és tartalomelemzést (Antal 1976; Kohli 1990; Krippendorf 1995), narratív pszichológiai tartalomelemzést, a pszichológiában alkalmazott hermeneutikai elemzést, valamint a szociális reprezentáció-vizsgálatok néhány elemét.

Mélyinterjúim hiteles adalékok lehetnek a konkrét támogatás, szociálpolitikai, családpolitikai és mentálhigiénés segítségnyújtás lépéseinek kidolgozásához és megvalósításához. Úgy gondolom, hogy a tipikus problémák, potenciális krízishelyzetek felsorolásán túl nagy szükség van az adott élethelyzetek részletes, magukat az érintetteket is megszólaltató több-szempontrú elemzésére. A kvalitatív kutatásom mellett tervezem a témában végzett, nagymintás survey kutatások¹ másodelemzését, valamint a különböző szakpolitikák eszközrendszerének részletesebb elemzését is.

Disszertációm élettörténet- és identitás-kérdéseket tárgyaló fejezetében – elméleti háttérként – elsősorban fontosabb szociális reprezentáció-elméleteket és a narratív pszichológia eredményeit (azon belül hangsúlyozottan a tudományos narratív pszichológiát) mutatom be, illetve felvázolok az élettörténetre vonatkozó más – pszichológiai és szociológiai – megközelítéseket is (Bögre 2004; Ehmann 2003). Külön kitérek az élettörténet és identitás Erik H. Erikson által felvetett kapcsolatára, és ezzel összefüggésben Dan P. McAdams élettörténet-modelljére.

Témaválasztásom indoka: az anyává válás egy olyan természetes krízis egy nő életében, mely teljes

mértékben átrendezi addigi életét, és elemi erővel hat személyisége egészére. G. M. Breakwell egyenesen „identitásváltásként” definiálja (Breakwell 1983). A krízishelyzet – egyéb krízisekhez hasonlóan – mindenkinél más-más „színezetet kap”, más formában, más tünettel jelentkezik, s így mindenkinek más megoldási módra van szüksége. A megoldás eredményességének feltétele, hogy – a krízisben lévő képességeit, erősségeit és gyengeségeit egyaránt figyelembe vevő – saját megoldások szülessenek.²

Komplex vizsgálati elméletekre és módszerekre alapozva kettős célt tűzök magam elé. Egyrészt az élettörténet és identitás összefüggésrendszerének új szempontú megközelítésére vállalkozom, másrészt identitásuk megtalálásához – és azon keresztül testi, lelki, szellemi egészségük eléréséhez, megtartásához – mentálhigiénés segítséget szeretnék adni társadalmunk érintett csoportjának.

Narratív pszichológia

Az elbeszélés az én-pszichológia középpontjában Erikson és Ricoeur (Ricoeur 2001) nyomán az 1980-as években került, magát a „narratív pszichológia” kifejezést Theodor Sarbin vezette be (László 2008:1). László János szavaival Sarbin elméletéről: „Sarbin szerint az én-elbeszélés vagy élettörténeti elbeszélés egy identitás terv kibontakoztatása, amelyben az elbeszélő (az I) felépíti én-jét (a me-t). Mindabból, ami az elbeszélésbe bekerül (vagy kimarad), következtetni lehet az elbeszélő én vágyaira, céljaira, elkötelezettségére. A következtetés alapjait az elbeszélés belső tartalmi és az elbeszélés társas, kulturális és történeti értelmezési horizontjára vonatkozó kontextuális ismeretek adják” (László 2008:2).

A narratív pszichológia azonban a fenti megközelítésnél jóval összetettebb. Jerome Bruner *Valóságos elmék és lehetséges világok* című művében például nem „csupán” értelmezi az elbeszélést, hanem em-

1 Elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal, illetve különösen a KSH Népeségstudományi Intézetének (Pongrácz Tiborné, S. Molnár Edit, Spéder Zsolt, Kapitány Balázs) munkatársai által végzett kutatások elemzését, illetve lehetőség szerint a „Work life balance policy in Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia” című projekt hazai vonatkozású eredményeinek elemzését.

2 Az anyává válás egy természetes krízishelyzet. Riport dr. Matesz Orsolya pszichoterapeutával. In *Zsebibaba Füzet*, Kanga Egyesület, Pécs, 2008/12. <http://kangaegyesulet.hu/2011/01/11/az-anyava-valas-egy-termeszetes-krizishelyzet/>

pirikus vizsgálat alá vonja az elbeszélés által történő jelentéskonstrukció folyamatait. Bruner az emberi gondolkodás két (a paradigmikus/logikai, és az elbeszélő) formáját különbözteti meg, és hangsúlyozza, hogy e két megismerési mód más-más úton szervezi tapasztalatainkat, és különféleképpen konstruálja a valóságot. Az elbeszélő gondolkodás az életszerűséggel „igazolja” magát, és célja (az „igazságra” törekvő logikai gondolkodással szemben) az élethűség kialakítása (László 2008:2). A narratív gondolkodás tehát az értelemadásra, a „koherencia megteremtésére” törekszik (László 2008:2; Pléh 1996; Péley 2002).

Bruner egyenesen azt állítja, hogy azért mesélünk történeteket, mert „valamiféle értelmet akarunk kikovácsolni mindabból, amit életünk során megélünk – és voltaképpen ezzel adunk értelmet magának az életnek is” (László 2008:3). Bruner (Ricoeur és Flick nyomdokain haladva) körkörös mimetikus folyamatként írja le az élet, a konstrukció és az értelmezés kapcsolatát: „A narratívum utánozza az életet, az élet utánozza a narratívumot” (László 2008:3).

A narratív pszichológia az én-t élettörténeti reprezentációnak tekinti, ami a megoszthatóságra, a nyilvános kommunikációra épül. Péley Bernadett fogalmazásában: „Az elbeszélés világa az, mely megteremti a kapcsolatot a személyes (saját, belső) és a szociális világ között. Ebből az is következik, hogy nem azt tárjuk fel, hogy mi történt, hanem azt a 'történetet', amely az adott eseményről rendelkezésre áll”. Illetve másutt: [az] „elbeszélésszerű szerveződések a korai tapasztalatokban gyökereznek, így meghatározó szerepet játszanak az én felépülésében, így az énről szóló történetekben is” (Péley 2002).

Élettörténet és identitás

A narratívum és az intrapszichikus történések közötti összefüggés az élettörténeti elbeszélések esetében tűnik a legkézenfekvőbbnek.

Az identitás fogalma, illetve narratív szerveződésének gondolata Erik H. Eriksonig nyúlik vissza, meglátása szerint a múltat a jelen és a jövő fényében folyamatosan újra kell szerkeszteni.³

Erikson (és felesége, Joan) pszichoszociális fejlődélméletét részletesen elemzi és kommentálja

3 Tókos Katalin 2006 Énbemutató, önjellemzés és identitáspróbák (az interneten) narratív-kommunikatív szemszögből. *Új Pedagógiai Szemle*, 9 (56):62-71. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00106/2006-09-ta-Tokos-Enbemutatas.html>

McAdams *The Redemptive Self* (McAdams 2006:81-100) című művében. McAdams hangsúlyozza, hogy Erikson hitte: minden ember születésétől haláláig egy nagyon összetett és változó szociális kontextus része. Az egyén az élet minden (Erikson felosztása szerint nyolc) szakaszában személyiségét formáló próbatételekkel, sajátos krízishelyzettel szembesül. A próbatételeket pedig formálják a körülmények, a család, maga a társadalom, a kultúra, melyben az adott személy él.

Erikson úgy gondolta, az egyénnek sikeresen meg kell oldania minden krízist, hogy felkészülhessen a további pszichoszociális feladatokra.⁴ Erikson vélekedése szerint a nyolc fejlődési fázis mindegyikéhez egy speciális pszichológiai státusz kapcsolható. Pszichoszociális fejlődélméletében a hetedik, felnőttkori szakasz fő céljaként jelöli meg a *generativitást*, és a mentális egészség egyik alapfeltételének tekinti.

A generativitás összetett fogalom, McAdams definíciója szerint a felnőttek elszántsága, elkötelezettsége, hogy biztosítsák a jövő generáció jövőjét. Leírása szerint nincs konkrét gén, mely meghatározza a generativitást, hanem egyrészt az evolúció során alakult ki, másrészt a kultúra formálja. A generativitás összetevői között említhetjük például a gyermeknevelést, az önzetlenség egyes fajtáit, a morális elvekhez való ragaszkodást, de kifejeződik a mentori tevékenységben, önkéntes illetve jótékony munkák, vallási szolgálat, lelkiismeretes adófizetés stb. formájában is.

Összefoglalva: McAdams generativitásként értelmez minden olyan cselekedetet, mely fenntartja a szociális intézményeket, szervezeteket és elősegíti a szociális fejlődést (McAdams 2006:81-100).

Erikson és McAdams elméleteivel összefüggésben *interjúim elemzésekor azt vizsgálom*, mennyire tekinthető generatívna az adott interjúalany, illetve megfogalmazza-e magával szemben a generativitást, mint elérendő célt vagy feladatot.

McAdams kutatásai során a generativitás fokának mérésére kérdőívet⁵ (ahhoz elemző pontrendszert) állított össze, majd ezek feldolgozása során

4 Ilg Barbara 2006 Az identitás pszichológiai megközelítései. 2008.06.25-ei letöltés <http://communicatio.hu/projektek/200607/identitas/ilgb.htm>

5 A kérdőív állításai között szerepel pl.: 1. Megpróbálom továbbadni a tudást, amit tapasztalataim alapján szereztem, 2. Tettem és alkottam olyan dolgokat, melyek pozitív hatással voltak más emberekre, 3. Fontos adottságaim vannak, melyeket próbálok másoknak is „megtanítani”, stb, ld: McAdams 2006:81-100

– véleményem szerint – igen radikális következtetésekre jutott. Ezekből csak néhányat emelek ki: a generatív emberek baráti kapcsolatai kiterjedtebbek, jobban kötődnek közösségekhez; gyakrabban vesznek részt vallási, politikai vagy bármely más közösségi munkában; a generatív szülők sokkal tekintélyelvűbbek, magasabbak az elvárásaik [más szülőkhöz képest, G. R.], de sokkal inkább törődnek is a családi élettel. Ennek eredményeként gyermekeik például magasabb szintű autonómiával fognak rendelkezni; a generatív emberekben sokkal erőteljesebb a szociális felelősség érzése, illetve magasabb a „morális fejlettségük”, stb. (McAdams 2006:81-100).

Az általam készített életútinterjúk esetében később megvizsgálom, mennyire igazolhatók McAdams állításai.

McAdams felvetése szerint „az identitás maga az élettörténet, amelyet az emberek a késői serdülőkorból kezdenek tudatosan vagy tudatlanul megkonstruálni” (McAdams 2001:165).

McAdams élettörténet-modellje nem a komplex személyiség megragadására törekszik, hanem az identitásra helyezi az hangsúlyt úgy, hogy az identitást az élettörténet-elbeszéléssel azonosítja. Az identitás a történetekhez hasonlóan számos funkciót betölthet, „de elsődleges feladata valószínűleg az integráció vagy a szétszóró részek összeillesztése” (írja McAdams, u.o.).

McAdams modellje a pszichológiai tartalom-elemzés. Összetevőket, változókat, formai jellegzetességeket vizsgál, melyek alapján az identitás-„állapotra”, érettségre vonatkozó következtetéseket lehet levonni.

Szerinte egy ember személyiségét három lépcsőben ismerhetjük meg, ezeket a 1. személyiségvonások, 2. karakterisztikus adaptációk, és 3. az integratív élettörténetek képezik.

McAdams a szerint egy személy identitása/élettörténete 4 fő történeti összetevőre (*ideológiai háttér/világnézet; imágó/kiemelkedő szereplők, nukleáris epizódok/jelenetek; generativitás forгатókönyv*) és 2 fölérendelt változóra (*tematikus szálak; narratív komplexitás*) osztható.

A narratív komplexitást McAdams az én-érettség mutatójának tekinti, melyet Jane Loevinger (1976) dolgozott ki. Lényegében azt jelenti, hogy amikor a történet komplexitásáról beszélünk, akkor a történet tartalmának teljes szerveződésére gondolunk, vagy a történet struktúrájára, mely rendkívül differenciált és hierarchikus mintázatú.

McAdams hitvallása szerint „azért mondunk történeteket, hogy képesek legyünk élni, mert akkor [ti. amikor történeteket mondunk, G. R.] találjuk meg életünk értelmét” (McAdams 2006:81).

McAdams élettörténet-modelljére hivatkozik Hargitai Rita *Sors és történet* (Hargitai 2008) című könyvében, melynek egyik fejezetében Szondi Lipót sorsanalízisének narratív pszichológiai értelmezésére vállalkozik. Hargitai Rita tulajdonképpen McAdams modelljére alapozva, az élmény fogalmának beemelésével önálló elméleti keretbe kapcsolja össze a két tudományterületet.

Szondi Lipót személyiségmodellje az ún. karakterisztikus adaptációkra támaszkodik legerőteljesebben, hiszen elmélete, a sorsanalízis szerint a genetikai kényszerpályákon keresztül ható ösztön-szükségletek irányítják sorsdöntő választásainkat (szerelemi partner-, barát-, foglalkozás- világnézet-választásokat). Szondi Lipót ugyanakkor megállapítja azt is, hogy az ösztöntörékvések a szocializációs folyamatokban karakterjegyekké, személyiségvonásokká válhatnak.

Hargitai Rita munkájában kiemeli, hogy ezzel szemben a tudományos narratív pszichológia inkább az identitás élettörténeti modelljeire támaszkodik, a mcadamsi kategorizáció legmagasabb szintű megértési módjára, az integratív élettörténet és az identitás fogalmára épül. Ezzel tulajdonképpen feloldja a fentebb leírt ellentétet, mert a sorsanalízis ösztönkonceptiójának alaptételeiből kiindulva (karakterisztikus adaptációk), és az élmény fogalmának középpontba helyezésével megteremt a kapcsolatot a személyiségvonások, a karakterisztikus adaptációk és az identitás élettörténeti modellje között. Hargitai Rita hangsúlyozza, hogy a Szondi által azonosított, dinamikus ható ösztöntörékvések csupán közvetett formában irányítják a választásokat, azokat az élményekből és tapasztalatokból eredő reprezentációk irányítják közvetlen módon. A család-történetek adják át tehát azokat a reprezentációkat, melyek meghatározzák döntő választásainkat, így például az anyaság szerepének választását is.

Azt is vizsgálni fogom, hogy interjúalanyaim esetében mennyire tekinthető tudatosnak az anyai szerep választása, illetve, hogy a megkérdezettek saját meglátása szerint ebben a választásban mekkora szerepe, súlya volt a korábbi, az anyai szereppel kapcsolatos tapasztalatoknak, élményeknek. Ezután – interjúimból kiindulva – górcső alá veszem/kutatás tárgyává teszem Szondi alapítéletét is– t.i. hogy választásaink határoznak meg bennünket – az anya-

ság esetében. Felfogásom szerint ezt egyrészt direkt módon meg lehet kérdeznem, azaz anyai szerepük milyen súllyal szerepel önmeghatározásukban, másrészt természetesen indirekt módon is, mintegy kontroll alá véve a vallomásokat: a narratív pszichológia értelmező szemléletmódját alkalmazva.

Kenneth és Mary Gergen az „énről szóló narratívumként”, illetve „kifejtési folyamatként” definiálják az élettörténet elbeszélést, amikor Cohler és Kohli nyomán az alábbiakat írják: „Egy énről szóló narratívum kialakítása során az egyén koherens kapcsolatokat igyekszik létesíteni életének eseményei között ... igyekszik szisztematikusan egymásra vonatkoztatva megérteni az élet eseményeit... Az ember jelenlegi identitása tehát nem egy pillanatszerű és titokzatos esemény, hanem az élettörténet törekeny eredménye” (László 2001:79).

A itt idézett szerzők – és számos további tudós meglátása szerint is – az élettörténetekből következtetni lehet az identitás állapotára, az identitásmintőségekre, de ehhez nem szükséges a teljes élettörténet. Fitzgerald (1992), Pataki (2001), László (2005) hangsúlyozzák, hogy a következtetés feltétele az egyén számára jelentőségteljes életesemények kiemelése, hiszen az identitásfejlődés mindenképp előtt az élmény síkján tanulmányozható.⁶

A szociális reprezentációról

A szociális reprezentáció-elmélet kidolgozása Serge Moscovici nevéhez fűződik, az elmélet a reprezentáció folyamatait és feltételeit kutatja (László 2003).

László János szavaival: „A szociális reprezentáció-elmélet fogalmi keret a modern társadalmak szociálpszichológiai jelenségeinek tanulmányozására. Az elmélet feltételezi, hogy a szociálpszichológiai jelenségeket és folyamatokat csak a történelmi, kulturális és makrotársadalmi összefüggésekbe beágyazva lehet megfelelően tárgyalni”,⁷ illetve mással:

„Moscovici az egyéni pszichikum és a társadalmi viselkedésszabályozás köztes zónájában, a szociális dinamikával összefüggésben kifejlődő reprezen-

tációs formák kutatásában jelöli ki elmélete helyét, és a szociálpszichológiai reprezentációs folyamatot hangsúlyozandó, Durkheimhez képest az elméletet nem kollektív, hanem szociális reprezentáció-elméletnek nevezi el” (László 2003).

Moscovici hangsúlyozza a szociális reprezentációknak a durkheimi kollektív reprezentációktól való eltérését például, amikor így fogalmaz: „A szociális reprezentációk a mindennapi életből eredő koncepcióknak és magyarázatoknak az egyének közötti kommunikációban kialakuló halmazai. A mai társadalomban egyenértékűek a hagyományos társadalmak mítoszaival vagy hiedelemrendszerével” (László 1999:13).

S. Jovchelovich szerint a szociális reprezentációk „az interszubjektív valóság terében jelennek meg, jóllehet egyéni pszichikumokban fejeződnek ki” (Jovchelovich 1996:122).

„A reprezentációk révén konstruálják a pszichológiai folyamatok a „külső” társadalmi valóságot, miközben ez a valóság más oldalról magukat a pszichológiai folyamatokat konstruálja” (László 2000:292). „Ez a konstrukció a kommunikáció és szociális interakció folyamataiban zajlik: a csoporttagok kommunikációjában a korábban ismeretlen, jelentés nélküli cselekedetek, tárgyak, események vagy fogalmak a csoport számára ismerős, jelentésteli reprezentációkká alakulnak, a csoport társadalmi valóságának részévé válnak” (László 2001).

„A szociális reprezentációk nem öröktől fogva léteznek, hanem keletkeznek, terjednek, átalakulnak, fennmaradnak vagy lehanyaglanak” (László 2000).

A szociális reprezentáció-elméletben a reprezentáció fogalma az egyéni és a társadalmat összekapcsolja, hiszen a kultúrák, csoportok és egyének számára a társadalmi valóságot a szociális reprezentációk képviselik (László 1999:15).

A szociális reprezentációk alapvető funkciója tehát a társadalmi valóság konstrukciója, amely a kommunikáció és a szociális interakció folyamataiban zajlik (László 1999).

A narratívumok és a szociális reprezentációk kapcsolata

László János a szociális reprezentációk narratív szerveződésére hívja fel a figyelmet, amikor a következőképpen fogalmaz: „a szociális reprezentációs folyamatok narratív megközelítése a szociális tudás olyan modelljét kínálja, melyben az új, ismeretlen

6 Tókos u.o. 62-71. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00106/2006-09-ta-Tokos-Enbemutatas.html>

7 László János 2001 A szociális reprezentációról. In: www.communicatio.hu/konyvek/beres_horanyi_tarsadalmi_kommunikacio/laszlo_janos_a_szocialis_reprezentaciolorol.hu

jelenségek lehorgonyozása és tárgyiasítása szorosan hozzákapcsolódik a kategóriáknak ahhoz a szempontjához, melynek révén ezek valamely koherens, kulturálisan elfogadható narratívum részeként jelenhetnek meg. Sőt, az egyéneknek vagy a csoportoknak a jelentések közös, társadalmilag megosztott rendszerében elfoglalt helyét is úgy érthetjük meg a legjobban, ha felfedezzük, hogy az egyének miképpen helyezik narratív kontextusba ezeket a kategóriákat. S végül, az egyéni és kollektív történetek együttesen a jelenségek olyan „sűrű narrációját” hozzák létre, amelyek azután analitikusan vizsgálhatók” (László 1999:87).

Sandra Jovchelovich *Szociális reprezentáció és narrativitás: a közélet történetei Brazíliában* (Jovchelovich 2001) című tanulmányában kiemeli, hogy a narratívumok szociális reprezentációk előállítói, ugyanakkor azok hordozói is, illetve, hogy a narratívumok befolyásolják és átalakítják a közösségek reprezentációit.

Jovchelovich továbbá rámutat a történelmi és szociálpszichológusi nézőpont egyértelmű szembenállására a valóság és annak reprezentációja közti szakadék kérdésében. Leírja, hogy míg a történelmi problémaként kezeli, a szociálpszichológus vizsgálódása egyik fő forrásának tekinti az említett szakadékot.

Jovchelovichhoz hasonló megállapításra jut többek között Vincze Orsolya és Bigazzi Sára: „A ... narratívum egy szociális konstrukció, mely a valóság egyfajta értelmezését, szociális reprezentációját nyújtja” (Vincze–Bigazzi 2008).

A strukturált interjúkban – többek között – megkérdezzük, mik voltak a pálya- és párválasztás okai, motivációjára, a krízishelyzetekre és megoldásukra, a megismert megküzdési stratégiákra, illetve ezek minősítése/értékelése, használtára, a gyerekkori mintákra, a nemi szerepekre, az anyaság és a karrier kérdésére, az identitás aktuális (fő) alkotóelemeire, a nőiség illetve az anyaság szociális reprezentációjára stb. (Neményi–Kende 2000; Kende 2000; Pongrácz 2001).

A narratív mélyinterjúk pszichológiai tartalomlemezésének kiindulópontja az, hogy az elbeszélésben a komplex pszichológiai folyamatok empirikusan megragadhatóvá válnak, hiszen egyrészt anyagtulajdonságokkal és struktúrával rendelkeznek, másrészt szoros összefüggésbe hozhatók az identitással (László 2008:7).

Interjúimban pszichológiailag értelmezett szerepek és szereplők funkciói kutatására vállalkozom, szem előtt tartva, hogy az élettörténeli elbeszélés sa-

játossága, hogy elbeszélői nem „csupán” cselekvők, hanem a személyiségfejlődés, illetve a személyiség állapota szempontjából lényeges interperszonális, pszichológiai funkciókat képviselnek (László 2008:9).

Továbbá az életútinterjúk szövegében jól megragadható perspektívaformák és az interjúalanyok belső állapota közötti kapcsolat bemutatását is feladatommak tekintem. Teszem ezt Pólya és munkatársai kísérleteinek (1999, 2004, 2005) ismeretében, melyek vizsgálták egyfelől a narratívumok pozicionális, másfelől idői síkját is.

László János a pozicionális szempontjával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy „A fiktív vagy valóságos önéletrajzi narratívum sajátossága, hogy az elbeszélő kettős szerepben jelenik meg: a történet elbeszélője egyben a történet szereplője is” (László 2005:139). Az elbeszélő adott pozíciójának azonosítása lehetőséget nyújt mind a McAdams-i narratív identitásfogalom kiegészítésére a szelf-reflexitás aspektusával, mind az identitásállapotok – főként azok érzelmi összetevői – feltérképezésére is.

Ha az elbeszélő perspektívák közül a pozicionálás helyett az idő síkjára koncentrálunk, tekintetbe kell vennünk, hogy az élettörténeli elbeszélés az eseményeknek legalább két idősíkját kezeli: „Az elbeszélés helyzetének, az élettörténet-mondás eseményének idői síkját, és az élettörténetben elbeszélte események idői síkját. A két idősíknak megfelelően a narratív perspektívának négyféle változata létezik” (László 2005:140).

Mivel interjúalanyaim kiválasztásának fő szempontja – anyaságuk – identitásuk központi kategóriájának tekinthető, az anyasággal kapcsolatos élmények szerveződési módjából elbeszélőim identitásállapotára, azon belül is főként az érzelmi összetevők vizsgálatára lesz lehetőségem, valamint az anyaság (illetve részben a nőiség) szociális reprezentációjának vizsgálatára is. Mivel a szociális reprezentáció-vizsgálat nem csupán egy egyszerű deskriptív/leíró vizsgálat, ezért a narratívumok tartalomlemezésén túl a társadalmi háttér bemutatására és a folyamatok értelmezésére is kitérek.

A szociális reprezentáció-kutatás feltételezi, hogy miért és hogyan jön létre egy adott reprezentációs forma. Bár közösségiként értelmezzük a szociális reprezentációkat, empirikusan mégis egyéni adatokat kezelünk az elemzéskor. Modellezzük, hogy miért és hogyan jön létre egy adott viselkedési forma, annak milyen reprezentációs következményei vannak, és miért éppen olyan az adott reprezentáció.

Fontos kiemelni, hogy a szociális reprezentáció mindig része egy értékelő dinamikának. Ezzel összefüggésben interjúim alapján vizsgálni szeretném a szociális reprezentáció identitásképző funkcióját is, mivel abból az értékelt minőségről, és a viselkedésmintákról is képet kapunk.

Absztrakt

PhD-disszertációmban szociálpolitikai, illetve családpolitikai-családszociológiai témával, kisgyermekes édesanyák szerepkonfliktusaival, feszültségeivel, krízishelyzeteivel, illetve az azokra adható lehetséges szociálpolitikai, családpolitikai, foglalkoztatáspolitikai és mentálhigiénés „válaszokkal” kívánok foglalkozni.

A fenti témakörök megalapozásához véleményem szerint szükség van a kisgyermekes anyák problémáinak – elsősorban az anyaságnak, mint identitásváltásnak – pszichológiai szempontú vizsgálatára is. Ezért jelen dolgozatomban *Élettörténet és identitás* címmel a pszichológiából jól ismert szociális reprezentáció-elmélettel és a narratív pszichológiával, illetve ezek disszertációmban való hasznosíthatóságával foglalkozom.

Abstract

In my Ph.D. dissertation, and in my study, I wish to concentrate on Social Politics, Sociology of the Family, role conflicts, stress and crisis of mothers with infants and small children. I also want to analyze the expected situational responses by Family and Social Politics, Politics of Employment and Mental Hygiene.

In my opinion, to lay the foundation of the above mentioned topics one needs to examine the psychology behind the problems mothers with small children face, mainly like motherhood as identity change. Therefore, in this paper of mine titled *Life-cycles and Identity*, I deal with such as the well-known Social Representation Theory, Narrative Psychology and how these topics could be useful in the preparation of my doctoral dissertation.

Felhasznált szakirodalom

- Antal László 1976 *A tartalomelemzés alapjai*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Bodor Péter 2002 Konstruktivizmus a pszichológiában. *BUKSZ*, Tavasz, 67-74.
- Bodor Péter 2006 Metaforák, diszkurzus és a pszichológia. *Replika*, 10 (54–55):1-21.
- Bögö Zsuzsanna 2004 *Vallásosság és identitás. Élettörténetek a diktatúrában (1948–1964)*. Studia Sociologica, Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Ehmann Bea 2003 Az egyén a történelem sodrában: a pszichikus időélmény egy típusa, mint a kollektív élményuniverzum megteremtője. Szociális emlékezet: A történelem szociálpszichológiája. *Magyar Tudomány*, 1:36-47. www.matud.iif.hu/03jan/ehmann.html
- Fitzgerald, J. M. 1992 Autobiographical memory and conceptualization of the self. In Conway, M. A. – Rubin, D. C. – Spinnler, H. – Wagenaar, W. A. eds. *Theoretical perspectives on autobiographical memory*. Dordrecht, Boston, London, Kluwer Academic Publ., 99-114.
- Hargitai Rita 2008 *Sors és történet*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Ilg Barbara 1997 Az identitás pszichológiai megközelítései. 2008.06.25-ei letöltés <http://communicatio.hu/projektek/200607/identitas/ilgb.htm>
- Jovchelovich, Sandra 1996 In Defence of Representations. *Journal for The Theory of Social Behaviour*, 26 (2):121-135.
- Jovchelovich, Sandra 2001 Szociális reprezentáció és narrativitás: a közélet történetei Brazíliában. In László – Thomka szerk., *Narratívák 5., Narratív pszichológia*. Kijarat Kiadó, Budapest, 175-188.
- Kende Anna 2002 Szüléstörténetek: Az anyává válás köznapi narratívái. *Tudás Menedzsment*, 1, 21-33.
- Kohli, Martin 1990 Társadalmi idő és egyéni idő. Az életút a modern társadalomban. In Gellériné Lázár Márta szerk. *Időben élni, történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 175-213.
- Krippendorff, Klaus 1995 *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest.
- László János 1999 *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Scientia humana, Kairosz, Budapest.

- László János 2000 A szociális reprezentáció járványtanáról. *Replika*, 41–42:289-300.
- László János 2001 A szociális reprezentációról. In *Társadalmi kommunikáció*. Szerk. Béres István – Horányi Özséb. Budapest, on-line: www.communicatio.hu/konyvek/beres_horanyi_tarsadalmi_kommunicacio
- László János – Thomka Beáta szerk. 2001 *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest.
- László János 2003 Szociális emlékezet: A történelem szociálpszichológiája. Történelem, elbeszélés, identitás. *Magyar Tudomány*, 1. <http://epa.oszk.hu/00700/00775/00050/> ; www.matud.iif.hu/03jan/laszlo2.html
- László János 2005 *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Pszichológiai Horizont, Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- László János 2008 *Narratív pszichológia* (Kézirat).
- McAdams, Dan P. 2001 A történet jelentése az irodalomban és az életben. In *Narratívák 5, Narratív pszichológia*. Szerk. László – Thomka. Kijárat Kiadó, Budapest, 165.
- McAdams, Dan P. 2006 *The Redemptive Self, Stories Americans live*. Oxford University Press.
- Neményi Mária – Kende Anna 2000 Anyák és lányok. *Replika*, 4 (35), 117-141.
- Pataki Ferenc 2001 Élettörténet és identitás. Új törekvések az énpeszichológiában. In *Élettörténet és identitás*. Osiris, Budapest, 225-309.
- Péley Bernadett 2002 A pszichoanalitikus modell és a narratív pszichológia. In Szerdahelyi Edit szerk. *Konfliktus, hiány, trauma. A pszichoanalitikus elmélet és technika időszzerű kérdései*. Animula, Budapest, 187-192. <http://www.animula.hu/index.php?page=adatlap&csoporthid=10&konyv=51>
- Pléh Csaba 1996 A narratívumok, mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei. *Holmi*, 8/2: 262-282;
- Pongrácz Tiborné 2001 *A család és a munka szerepe a nők életében*. On-line forrás: www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a503.pdf
- Pólya Tibor 1999 *Alternation of narrative subject in a life story: Identity from a narrative perspective*. Paper presented at the XII. General Meeting of the EAESP, Oxford.
- Pólya Tibor 2004 A narratív perspektíva hatása az elbeszélő személy észlelésére. In Erős Ferenc szerk. *Az elbeszélés az élmények kulturális és klinikai elemzésében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pólya, T. – László, J. – Forgas, J. P. 2005 Making sense of life stories: The role of narrative perspective in communicating hidden information about social identity and personality. *European Journal of Social Psychology*, 35, 785-796.
- Ricoeur, Paul 2001 A narratív azonosság. In László János – Thomka Beáta szerk. *Narratív pszichológia. Narratívák 5*. Kijárat Kiadó, Budapest.
- Silvana de Rosa, Annamaria 2003 Communication versus Discourse. The „Boomerang” effect of the radicalism in discourse analysis. In János László and Wolfgang Wagner ed. *Theories and Controversies in Societal Psychology*. New Mandate, Budapest.
- Tókos Katalin 2006 Énbemutató, önjellemzés és identitáspróbák (az interneten) narratív-kommunikatív szemszögből. *Új Pedagógiai Szemle*, 9 (56):62-71. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00106/2006-09-ta-Tokos-Enbemutatas.html>
- Vincze Orsolya – Bigazzi Sára 2008 *Élmény, történet – A történetek élménye. Tanulmányok László János 60. születésnapjára*. Pszichológiai Horizont, Budapest, Új Mandátum Kiadó.